

Зозуля О. І.,

*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри загальноправових дисциплін**факультету № 6**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ДИСЦИПЛІНАРНА ТА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ І ЧЛЕНІВ КОМІТЕТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Анотація. Виконано аналіз теоретичних положень і правового регулювання підстав, санкцій і порядку реалізації дисциплінарної та матеріальної відповідальності посадових осіб і членів комітетів Верховної Ради України. Встановлено, що сьогодні питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності народних депутатів України регулюються досить фрагментарно та безсистемно, більшою мірою стосуючись їх порушень на пленарних засіданнях, аніж у парламентських комітетах.

Матеріальна відповідальність посадових осіб і членів комітетів передбачає утримання виплат за прогул ними засідань комітету (має поширюватись на прогул й інших його заходів), що забезпечує сумірність винагороди народного депутата України його реальній участі у роботі комітету.

Дисциплінарна відповідальність посадових осіб і членів комітетів виражається в їх видаленні з засідання комітету за порушення порядку його проведення. Доведено доцільність застосування за порушення дисципліни та етичних норм на засіданнях комітетів стягнень, аналогічних застосовуванню за порушення на пленарних засіданнях (попередження, припинення виступу, позбавлення права участі у певній кількості засідань). Ці види відповідальності, застосовуючись переважно з виховною метою за менш істотні порушення, доповнюють конституційно-правову відповідальність комітетів.

Обґрунтовано, що ефективність дисциплінарної та матеріальної відповідальності, об'єктивність її застосування та дотримання прав посадових осіб і членів комітетів потребують поглиблення та деталізації регулювання підстав, санкцій та порядку реалізації такої відповідальності, а також посилення контролю за дотриманням дисципліни персональним складом комітетів.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, посадові особи, члени, комітети, парламент, Верховна Рада України.

Постановка проблеми. Забезпечення відвідування та участі у роботі засідань комітетів Верховної Ради України, дотримання дисципліни на них й належне здійснення обов'язків у комітетах зумовлює потребу застосування дисциплінарної та матеріальної відповідальності до посадових осіб і членів комітетів. Ці види відповідальності доповнюють конституційно-правову відповідальність парламентських комітетів, застосовуючись насамперед з виховною метою за менш істотні порушення.

На сьогодні питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності народних депутатів України регулюються досить

фрагментарно та безсистемно, більшою мірою стосуючись їх порушень на пленарних засіданнях, аніж у комітетах. Остаточна законодавча невизначеність підстав, санкцій та порядку реалізації такої відповідальності персонального складу комітетів має наслідком її неефективність та відсутність гарантій відповідних прав та інтересів посадових осіб і членів комітетів. У контексті вдосконалення статусу та підвищення продуктивності діяльності посадових осіб і членів парламентських комітетів і вбачаються актуальними питання їх дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Деякі питання відповідальності персонального складу парламентських комітетів в Україні раніше вже розглядалися такими науковцями як О.А. Александров, О.Ю. Бруслик, Н.Г. Григорук, І.В. Мукомела, І.Є. Словська та інші. У той же час їх наукові роботи присвячені переважно лише окремим підставам та стягненням відповідальності посадових осіб і членів комітетів Верховної Ради України, комплексно не характеризуючи природу їх дисциплінарної та матеріальної відповідальності, а також форми, санкції та порядок їх застосування з урахуванням сучасного стану парламентаризму в Україні.

Саме тому метою роботи є аналіз теоретичних положень і правового регулювання підстав, санкцій і порядку реалізації дисциплінарної та матеріальної відповідальності посадових осіб і членів комітетів Верховної Ради України, визначення її основних рис, сутності та значення, а також обґрунтування пріоритетних напрямків удосконалення правового статусу парламентських комітетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саботування депутатами засідань комітетів є доволі розповсюдженим і загальновідомим явищем у парламентській практиці [1, с. 37]. У зв'язку з цим згідно п. 16 ч. 2 ст. 34 і ч. 3 ст. 47 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР [2] передбачено щомісячне інформування головою комітету депутатських фракцій про відсутність їх членів на засіданнях комітету без поважних причин, що має на меті забезпечення політичної відповідальності парламентарів перед своїми фракціями. Проте такий підхід виявляється недостатньо ефективним часто через небажання фракцій або їх формалізм у забезпеченні роботи народних депутатів України в комітетах, що актуалізує застосування саме юридичної відповідальності за прогул засідань комітету. На необхідності встановлення відповідальності парламентарів за ігнорування участі в діяльності (засіданнях) комітетів для активізації роботи останніх вже неодноразово наголошувалось і у науковій літературі [3, с. 40; 4, с. 57].

Автор не погоджується з думкою щодо повної відсутності конкретних санкцій стосовно депутатів, які пропускають засідання комітетів без поважних причин [1, с. 37, 39], хоча й визнає їх недостатність. В цьому контексті слід згадати особисту матеріальну відповідальність посадових осіб і членів комітетів, що через застосувані до них відповідні втрати матеріального характеру має стимулювати належне, добросовісне виконання посадовими особами та членами комітету своїх повноважень.

Основною формою матеріальної відповідальності парламентарів у науковій літературі [5, с. 85; 6, с. 182–183] визначено не проведення (несплату) їм відповідних виплат. Так, згідно ч. 5 ст. 33 Закону України від 17.11.1992 р. № 2790-XII [7] за дні, в які народний депутат України без поважних причин не виконує свої депутатські повноваження, за поданням регламентного комітету йому не провадяться відповідні виплати. Зазвичай дана норма застосовується для утримання виплат парламентарям за їх прогули пленарних засідань Верховної Ради України, проте широке формулювання дозволяє поширювати її дію і на роботу комітетів. Водночас як підстава утримання виплат має розглядатись не тільки прогул посадовою особою або членом комітету його засідання, але й інші випадки ухилення від виконання своїх обов'язків у комітеті (неявка на слухання чи засідання підкомітету, невиконання доручень комітету тощо).

При цьому, у законопроекті від 28.11.2014 р. реєстр. № 1099 [8] вказана норма навіть додатково уточнювалась, що заробітна плата не нараховується саме за відсутність без поважних причин на засіданні парламентського комітету. Це формулювання також є недосконалим, оскільки участь у засіданні комітету не має конкретного вираження у розмірі заробітної плати парламентарів, внаслідок чого має йтись про утримання виплат не за сам прогул окремого засідання комітету, а за робочий день, коли він відбувся.

На сьогодні матеріальна відповідальність сама по собі є малоефективною, виражаючись у порівняно невеликому за розміром утриманні виплат, а тому має застосовуватись переважно як додаткове стягнення до інших видів і форм відповідальності посадових осіб і членів комітетів. Удосконалення застосування матеріальної відповідальності насамперед також потребує не тільки вичерпного врегулювання «поважних причин» для невиконання депутатських повноважень, але й вирішення питання прийнятності утримання виплат у разі часткового виконання народним депутатом України своїх обов'язків у комітеті.

У рамках матеріальної відповідальності може бути виправданим не тільки утримання виплат народному депутату України за прогули засідань / слухань комітету, але й, наприклад, відшкодування ним витрат, понесених у зв'язку з зривом через його відсутність вказаних заходів. Схожу пропозицію висловлює й О.А. Александров [5, с. 85], а саме запровадження матеріальної відповідальності за втрату або пошкодження наданого парламентарю майна.

У науковій літературі існують різні пропозиції щодо застосування матеріальних стягнень до посадових осіб і членів парламентських комітетів. Зокрема О.Ю. Бруслик та І.В. Мукомела наполягають на знятті половини заробітної плати у разі пропуску більше половини засідань комітету [1, с. 90, 91].

У свою чергу І.Є. Словська пропонує позбавляти премій за відсутність на третині чергових засідань парламенту [9], що за

аналогією можна екстраполювати і на засідання комітетів. При цьому, як недолік одразу маємо вказати невизначеність терміну протягом якого має визначатись відсоток або кількість пропущених засідань (місяць, рік, сесія тощо). Для порівняння за законопроектом від 28.11.2014 р. реєстр. № 1099 [8] мали утримуватись виплати за прогул протягом одного місяця щонайменш п'яти засідань парламенту (але не комітетів) чи третини засідань протягом сесії.

Запропоноване застосування матеріальних стягнень у разі прогулу лише певної кількості (половини або третини) засідань комітету фактично легалізує меншу кількість прогулів таких засідань, із чим не можна погодитись. Так само як позбавлення лише премій навряд чи є достатньо ефективним, так і зняття половини заробітної плати вбачається надмірним без урахування належності виконання парламентарем своїх депутатських повноважень поза комітетом. Крім того, суперечливим постає запропоноване ініціювання питання зняття заробітної плати з члена комітету цим самим комітетом [1, с. 90, 91], що для більшої неупередженості також могло би альтернативно здійснюватись й регламентним комітетом. Саме тому найбільш справедливим і оптимальним є нинішній підхід до утримання усіх виплат за дні, в які народний депутат України не виконує свої повноваження у комітеті.

У законотворчій практиці існують й інші пропозиції щодо притягнення посадових осіб і членів комітетів до відповідальності за безпідставну відсутність на їх засіданнях. Так, наприклад, законопроектом від 01.11.2016 р. реєстр. № 5328 передбачалось зменшення розміру фінансового забезпечення народного депутата України на наступний місяць на 50 відсотків у разі пропуску ним більше двох засідань парламенту та/або його комітетів [10]. Із таким підходом не можна однозначно погодитись, адже навіть при повному ухиленні парламентаря від роботи у комітеті та виконання інших депутатських повноважень він все одно гарантовано отримуватиме половину фінансового забезпечення (при цьому, згідно нинішнього механізму у цій ситуації він теоретично може втратити й усе фінансове забезпечення). Очевидно, не диференційованість матеріальної відповідальності залежно від кількості прогулів народним депутатом України засідань комітету (п'ятьох, половини або усіх) позбавляє його стимулу продовжувати відвідувати такі засідання.

Як недоліки законопроекту від 01.11.2016 р. реєстр. № 5328 також слід вказати, по-перше, невизначеність періоду, протягом якого мають враховуватись два і більше пропущених засідання, по-друге, пропозицію зменшення не заробітної плати, а усього фінансового забезпечення, що включає у себе й відшкодування відповідних витрат (вартості проїзду, оренди житла тощо).

Загалом аналогічний підхід викладений і у законопроекті від 28.11.2014 р. реєстр. № 1099 [8]. На нашу ж думку, матеріальна відповідальність має передбачати утримання виплат насамперед із заробітної плати народного депутата України, оскільки відшкодування вказаних цільових витрат не пов'язане з оплатою його праці, у тому числі у комітеті. Крім того, зниження рівня фінансового забезпечення парламентарів у разі прогулу ними засідань Верховної Ради України та / або її комітетів не повинно відбуватись автоматично (як це пропонується законопроектом від 01.11.2016 р. реєстр. № 5328 [10]), що порушуватиме право народних депутатів України на належну

процедуру неупередженого розгляду питання застосування до них тих чи інших стягнень.

При цьому, повинно йтися не про відрахування коштів з нарахованої заробітної плати, а про її не нарахування у дні відсутності народного депутата України на засіданнях комітету (як зокрема пропонується у законопроекті від 28.11.2014 р. реєстр. № 1099 [8]). Хоча на парламентарів і поширюється дія трудового законодавства, але мають враховуватись особливості їх статусу. Тому загальні обмеження розміру відрахувань із заробітної плати (ст. 128 КЗпП України) не повинні перешкоджати утриманню виплат посадових осіб і членів комітетів за прогул їх засідань, що має окреме законодавче регулювання.

Гнучка, прозора й ефективна матеріальна відповідальність посадових осіб і членів комітетів за відсутність без поважних причин на їх засіданнях не тільки стимулюватиме постійну участь парламентарів у роботі комітетів, сприятиме підвищенню їх дисципліни, але й забезпечить значну економію державних коштів.

Дійсно обґрунтованим і справедливим вбачається зменшення виплат, належних посадовим особам і членам парламентського комітету, прямо пропорційно їх не участі в його засіданнях. Дієвість матеріальної відповідальності, об'єктивність її застосування та дотримання прав парламентарів також потребують поглиблення законодавчого регулювання з деталізацією порядку застосування відповідних стягнень, посилення контролю за присутністю народних депутатів України на засіданнях, слуханнях й інших заходах комітетів (правила фіксації чого наразі законодавчо не врегульовані).

Деякі вчені заперечують наявність дисциплінарної відповідальності парламентарів з огляду на відсутність між ними та парламентом трудових відносин, розглядаючи заходи впливу парламенту на народних депутатів України як конституційно-правові санкції попереджувального характеру [5, с. 82; 11, с. 131–132]. З іншого ж боку, О.Ю. Бруслик та І.В. Мукомела [1, с. 90, 91], Н.Г. Григорук [6, с. 182], І.Є. Словська [9] та інші окремо виділяють саме дисциплінарну відповідальність парламентарів, у тому числі за їх діяльність у комітетах.

Такий підхід ґрунтується на тому, що Верховна Рада України щодо народних депутатів України є не роботодавцем, а уповноваженим ним (народом України) органом, який серед іншого може здійснювати й певні дисциплінарні заходи. Вони дійсно мають процесуальне походження, проте ключове значення відіграє їх не стільки політичний, скільки дисциплінарний характер.

Так чи інакше, дисциплінарна відповідальність посадових осіб і членів парламентських комітетів має забезпечувати дотримання ними дисципліни та етичних правил поведінки як під час проведення засідань комітетів Верховної Ради України, так і в інших формах їх діяльності. Проте особливий правовий статус народних депутатів України і характер їх трудової діяльності унеможливають застосування до них усіх загальних положень трудового законодавства та потребують окремого врегулювання підстав, санкцій та чіткого порядку притягнення парламентарів до спеціальної дисциплінарної відповідальності.

У той же час на сьогодні все ще відсутнє комплексне регулювання питань дисциплінарної відповідальності народних депутатів України, у тому числі за їх діяльність у комітетах. Як приклад врегулювання дисциплінарної відповідальності слід вказати ст. 51 Регламенту Верховної Ради України від

10.02.2010 р., № 1861-VI [12], яка водночас стосується порушень дисципліни тільки на пленарному засіданні парламенту. При цьому, як на нас, можливим і доцільним буде поширити такі правила і на випадки порушення дисципліни на засіданнях комітетів Верховної Ради України.

Зокрема за аналогією виголошення посадовою особою або членом комітету образливих слів на адресу іншого народного депутата України або депутатської фракції (групи) повинно мати наслідком попередження головуючим даної особи про неприпустимість подібних висловлювань чи припинення її виступу. Разом із тим, вказаних дисциплінарних стягнень очевидно може бути недостатньо для відновлення дисципліни та порядку на засіданнях комітету Верховної Ради України, що актуалізує встановлення можливості видалення за рішенням комітету народного депутата України з засідання комітету або позбавлення його права участі у певній кількості (наприклад, до п'яти) засідань комітету.

Останнє стягнення має поєднуватись з утриманням за даний час заробітної плати. Викладене загалом відповідатиме дисциплінарним стягненням, що застосовуються за порушення дисципліни на засіданнях парламенту згідно ч. 5 ст. 51 Регламенту Верховної Ради України від 10.02.2010 р., № 1861-VI [12]. Схожа пропозиція міститься і у законопроекті від 01.11.2016 р. реєстр. № 5328 [10], а саме позбавляти народного депутата України права брати участь у до п'яти засіданнях парламенту у разі систематичного порушення ним дисципліни на засіданнях (що потребує конкретизації означеної систематичності). Важливе значення для ефективності застосовуваних дисциплінарних стягнень має інформування про них громадськості, що має здійснюватись не тільки через газету «Голос України», але й через веб-сайт парламенту та засоби масової інформації.

На сьогодні законодавством прямо заборонено, але не передбачено дисциплінарну відповідальність за використання на пленарному засіданні плакатів, гучномовців та інших подібних предметів, за вигуки, оплески, лайку, розмови по телефону тощо [12]. Перелічені заборони доцільно поширити і на засідання парламентських комітетів, проте забезпечення їх реальності першочергово потребує встановлення конкретних дисциплінарних стягнень, що застосовуються за такі проступки до посадових осіб і членів комітетів (попередження, видалення з засідання комітету, позбавлення права участі у його засіданнях тощо).

Крім того, слід екстраполювати щодо засідань комітетів положення ст. 52 Регламенту Верховної Ради України від 10.02.2010 р., № 1861-VI [12], за якими до промовця за вживання образливих або непристойних слів, виступ без дозволу головуючого, перевищення його часу чи висловлення не з обговорюваного питання головуючим може бути застосовано попередження, припинення виступу або (у разі повторного порушення) позбавлення права виступу на цьому засіданні.

Застосування у подібних випадках вказаних стягнень є дієвим засобом забезпечення дисципліни під час проведення засідань парламентських комітетів і, як наслідок, організованості та цілеспрямованості їх діяльності. Не можна не зауважити, що при обранні застосовуваного стягнення має враховуватись низка чинників, зокрема тяжкість проступку, обставини його вчинення та заподіяна шкода.

Комітет наділений правом видаляти з приміщення присутніх на його засіданні осіб у разі порушення ними порядку

проведення засідання чи перешкоджання його проведенню (ч. 2 ст. 44 Закону України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР [2]). Загальне формулювання даної норми дозволяє її застосування не тільки до запрошених осіб, журналістів і допоміжного персоналу, але й як дисциплінарного заходу до посадових осіб і членів самого комітету. Реальне ж використання такого стягнення насамперед потребує уточнення порядку його застосування щодо парламентарів та узгодження з їх обов'язком бути присутніми на засіданні комітету.

Серед перспективних заходів дисциплінарного впливу на парламентарів Н.Г. Григорук також доречно виділяє заклик до порядку або вираження осуду з матеріальними наслідками та догани як попередження відкриття [6, с. 182]. У свою чергу І.Є. Словська пропонує запровадити дисциплінарну відповідальність народних депутатів України у формі догани за пропуск засідань без поважних причин [9]. Догана, що передбачає здебільшого лише осуд певної поведінки посадової особи або члена комітету, могла би застосовуватись насамперед як несамостійне, попереджувальне дисциплінарне стягнення за вчинення одиничного незначного проступку.

До дисциплінарних стягнень народних депутатів України деякими вченими відноситься й зняття з них частини заробітної плати (премій) за прогул засідань комітету [1, с. 90, 91; 9]. Утримання відповідних виплат за своєю сутністю більш виправдано відносити до розглянутої матеріальної відповідальності. Серед іншого подібний підхід дозволяє поєднувати утримання виплат за невиконання парламентарем своїх обов'язків у комітеті з іншими заходами вже дисциплінарної відповідальності, не порушуючи вимог ч. 1 ст. 61 Конституції України щодо заборони притягнення особи двічі до відповідальності одного виду за одне правопорушення.

З метою ширшого застосування інституту дисциплінарної відповідальності до її підстав слід відносити не тільки порушення трудової дисципліни у комітеті, але й порушення відповідних етичних норм (виражених у правових нормах), невиконання доручень чи інших обов'язків у комітеті, дії, що дискредитують парламент та / або його комітети, тощо.

Щодо посадових осіб і членів комітетів як суб'єктів спеціальної дисциплінарної відповідальності цілком логічно не застосовуються такі загальні дисциплінарні стягнення як догана та звільнення, що потребує пошуку та запровадження більш відповідних стягнень за порушення народними депутатами України трудової дисципліни, у тому числі розглянутих вище. При цьому, як альтернатива догані наразі можуть розглядатись усі стягнення, що не передбачають зміни статусу народного депутата України у комітеті, зокрема попередження, позбавлення слова, видалення з засідання комітету, позбавлення права участі у засіданнях і т.ін.

Висновки. Матеріальна відповідальність посадових осіб і членів комітетів передбачає утримання виплат за прогул ними засідань комітету (має поширюватись на прогул й інших його заходів), що забезпечує сумірність винагороди народного депутата України його реальній участі у роботі комітету.

Дисциплінарна відповідальність посадових осіб і членів комітетів виражається в їх видаленні з засідання комітету за порушення порядку його проведення. За порушення дисципліни та етичних норм на засіданнях комітетів також мають застосовуватись стягнення, аналогічні застосовуваним за порушення на пленарних засіданнях (попередження, припи-

нення виступу, позбавлення права участі у певній кількості засідань). Ці види відповідальності, застосовуючись переважно з виховною метою за менш істотні порушення, доповнюють конституційно-правову відповідальність комітетів Верховної Ради України.

Ефективність дисциплінарної та матеріальної відповідальності, об'єктивність її застосування та дотримання прав посадових осіб і членів комітетів потребують поглиблення та деталізації законодавчого регулювання підстав, санкцій та порядку реалізації такої відповідальності, а також посилення контролю за дотриманням дисципліни персональним складом комітетів.

Література:

1. Бруслик О.Ю., Мукомела І.В. Комітети Верховної Ради України: час реформ. Харків : Юрайт, 2017. 108 с.
2. Про комітети Верховної Ради України: Закон України: від 04.04.1995 р., № 116/95-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
3. Кушніренко О.Г., Слінько Т.М. Комітети Верховної Ради України і проблеми підвищення ефективності їх діяльності // *Проблеми законності*. 2000. Вип. 42. С. 36–41.
4. Погорелова З.О. Щодо організації і порядку діяльності комітетів Верховної Ради України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Спецвипуск. С. 55–59.
5. Александров О.А. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність народного депутата України // *Європейські перспективи*. 2012. № 3. С. 81–86.
6. Органи державної влади України: монографія / Погорілко В.Ф., Кривенко Л.Т., Григорук Н.Г. та ін.; за ред. В.Ф. Погорілка. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.
7. Про статус народного депутата України: Закон України: від 17.11.1992 р., № 2790-ХІІ // *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав припинення нарахування заробітної плати та відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням депутатських повноважень: Проект Закону України: від 28.11.2014 р., реєстр. № 1099 / *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52518&pf35401=317432>.
9. Словська І.Є. *Верховна Рада України* в системі вітчизняного парламентаризму: конституційно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2014. 47 с.
10. Про внесення змін до деяких законів України (щодо зняття заробітної плати з народного депутата за прогули та порушення Регламенту): Проект Закону України: від 01.11.2016 р., реєстр. № 5328 : ред. від 20.02.2017 р. / *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=60372&pf35401=415519>.
11. Гецько В.В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2015. 195 с.
12. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України: від 10.02.2010 р., № 1861-VI // *Офіційний вісник України*. 2010. № 12. Ст. 565.

Zozulia O. Disciplinary and financial responsibility of officials and members of the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine

Summary. The analysis of theoretical basis and legal regulation of the grounds, sanctions and the order of implementation of disciplinary and financial responsibility of officials and members of the committees of the Verkhovna Rada of Ukraine have been performed. Also it was determined that

today the issues of disciplinary and financial responsibility of the people's deputies of Ukraine are regulated in a rather fragmentary and unsystematically, more concerning its violations at plenary sessions than in the parliamentary committees.

The financial responsibility of officials and members of the committees provides for withholding payments for absenteeism of committee meetings (should extend to truancy of other measures), which ensuring commensurability of the remuneration of the people's deputy of Ukraine for his actual participation in the work of the committee.

Disciplinary responsibility of officials and members of committees is expressed in their removal from the meeting of the committee for violation of the procedure of its holding. The expediency of applying the penalties for violations of discipline and ethics at meetings of committees similar to those applied for violations at plenary meetings (warnings, ter-

mination of speech, deprivation of the right to participate in a certain number of meetings) has been proved. These types of responsibility, used mainly for educational purposes for minor violations, supplement the constitutional-legal responsibility of the committees.

It is substantiated that the effectiveness of disciplinary and financial responsibility, the objectivity of its application and observance of the rights of officials and members of committees require deepening and detailing the regulation of grounds, sanctions and the procedure for exercising such responsibility, as well as strengthening the control over the observance of discipline by staff of the committees.

Key words: disciplinary responsibility, financial responsibility, officials, members, committees, parliament, Verkhovna Rada of Ukraine.